

Lapset vanhempiensa työn ja yhteiskunnan vaatimusten välissä

Pirjo Pöllänen: *YTM, tutkijakoulutettava, Karjalan tutkimuslaitos ja yhteiskuntapolitiikan laitos, Joensuun yliopisto*

Takala, Pentti (toim.): *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Kelan tutkimusosasto. Helsinki. 2005, 250 s.*

"Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?" on kokonaisvaltainen katsaus suomalaisen yhteiskuntapolitiittiseen perhetutkimuskusteluun. Suurin osa kirjan artikkeleista on yhteiskuntapolitiittisia, mutta kirjan toimittaja Pentti Takala on huomionut myös perhetutkimuksen keskiössä olevat psykologian ja kasvatustieteen näkökulmat. Artikkelit perustuvat suurimmaksi osaksi empiirisiin aineistoihin, mikä tekee kirjan lukemisen mielenkiintoiseksi. Menetelmällisesti kirjan alkupään artikkelit pohjaavat kvantitatiiviseen tutkimukseen, ja loppua kohti kvalitatiiviset menetelmät nousevat keskeiseen rooliin. Kirja koostuu kymmenestä artikkelista sekä Takalan kirjoittamasta johdantoluvusta. Kirjan viimeinen, Jouko Kajanojan kirjoittama artikkeli "Hyvä lapsuus – avain menestyvään kansantalouteen?" on eräänlainen yhteenveto tai loppuluku. Kajanoja pohtii artikkelissaan perhepolitiikan ja talouspolitiikan välistä suhdetta. Hän tulee siihen johtopäätökseen, että mikäli pystymme turvaamaan lapsille henkisesti ja fyysisesti turvallisen lapsuuden, niin myös talouden kehitysnäkymät ovat valoisammat.

Kirja jakaantuu perhepolitiikan historiallisen taustan ja pohjoismaisen vertailun sekä työn ja perheen yhteensovittamisen kokonaisuuksiksi. Perhepolitiikan taustaa valottavia artikkeleita ovat Pentti Takalan "Perheen muutos ja pohjoismainen perhepolitiikan malli", Heikki Hiilamon artikkeli "Subjektiviivisen päivähoito-oikeuden toteutuminen Ruotsissa ja Suomessa 1990-luvulla" sekä Anita Haatajan "Lasten hoitomuodon valintaoikeudet – mahdollisuuksia ja riskejä?". Myös johdantoluku kuuluu tähän kokonaisuuteen. Näissä artikkeleis-

sa suomalaisen perhepolitiikan tausta kontekstualisoidaan muun muassa vertailemalla Suomea muihin Pohjoismaihin. Neljä ensimmäistä artikkelia toimivat kirjan taustoitukseksi. Muut artikkelit Kajanojan artikkelia sekä Lauri Virran ja Timo Klaukan artikkelia "Sairaalan lapsen sosiaaliturva" lukuun ottamatta kuuluvat enemmän tai vähemmän tiukasti työn ja perheen yhteensovittamisen kokonaisuuteen. Artikkeleiden jakaantuminen tällä tavalla osoittaa selvästi sen, mikä on nykyään yhteiskuntapolitiittisesti kiinnostava aihepiiri suomalaisen perhepolitiikan kontekstissa.

Pohjoismainen vertailu, ja erityisesti vertailu Ruotsiin, jota kirjan ensimmäisissä artikkeleissa tehdään, on varsin yleinen tapa kirjoittaa suomalaisesta perhepolitiikasta ja perhetutkimuksesta, joten ensimmäiset artikkelit eivät juuri tuo tutkimuksen kentälle uutta näkökulmaa. Hiilamon artikkelin laaja ja perusteellinen tilastollisen aineiston läpikäyminen, jossa hän vertailee päivähoiton järjestämistä Suomessa ja Ruotsissa 1990-luvulla usean indikaattorin kautta, avaa uuden näkökulman perhetutkimuskusteluun. Siinä mennään yleisten historiallisten linjojen esittelyn sijaan tarkkoihin yksityiskohtiin. Takala puolestaan lähestyy pohjoismaisen perhepolitiikan nykymallia laajan historiallisen kontekstuaalisoinnin kautta. Hän esittelee pohjoismaisen perhepolitiittisen mallin erityispiirteistä esimerkiksi sen, kuinka Pohjoismaat ovat muita perhemalleja yksilökeskeisempiä. Hyvinvointivaltioregiimit konkretisoituvat artikkeleissa perhepolitiikan kontekstissa. Takala tuo artikkelissaan esiin kiinnostavia yksityiskohtia kuten sen, kuinka Pohjoismaissa korkeasti koulutetut naiset jäävät vähäisemmän koulutuksen saaneita naisia harvemmin lapsettomiksi. Haatajan artikkeli "Lasten hoitomuodon valintaoikeudet – mahdollisuuksia ja riskejä?" lähestyy tutkimuskohdetta kvantitatiivisesta näkökulmasta. Haataja ottaa sukupuolittuneen vanhemmuuden artikkelinsa yhdeksi keskeiseksi näkökulmaksi. Hän muun muassa kysyy, että vaikka isillä on oikeus jäädä hoitamaan lapsiaan kotiin, missä koti-isät ovat? Sukupuolten välisessä tasa-arvokehityksessä on

monessa suhteessa edetty positiiviseen suuntaan, mutta vanhemmuus on edelleen hyvin sukupuolitunutta. Haataja huomauttaa, että Suomessa äidin asema lapsen ensisijaisena hoivaajana vahvistui 1990-luvun laman aikana.

Työn ja perheen yhteensovittamisen -teema lähtee liikkeelle – kuinkas muuten – Johanna Lammi-Taskulan ja Minna Salmen artikkelista ”Sopiiko vanhemmuus työelämään? – Perhevapaat ja työpaikan arki”. Haatajan tavoin Lammi-Taskula ja Salmi lähestyvät aihetta sukupuolituneesti. He esittävät artikkelinsa johdannossa, kuinka naisten ensisijainen hoivavastuu ja oletus naisesta vanhempain- ja hoitovapaan pitäjänä määrittelee kaikki hedelmällisessä iässä olevat naiset miehiä epäedullisempaan asemaan työmarkkinoilla. Artikkelissa esitellään myös joustavien työmarkkinoiden luonnetta, ja sitä kuinka naiset – usein korkeasti koulutetut – ovat työmarkkinoiden ensimmäisiä kärsijöitä. Vaikka isyysvapaan pitämisestä on Suomessa tullut jokamiehen joukkoliike, on isien vauvojensa kanssa kotona olominen kuitenkin vähäistä verrattuna äitien kotona viettämään aikaan. Lähes kaikki äidit ovat lastensa kanssa kotona koko äitiys- ja vanhempainvapaakauden (258 arkipäivää) isien pitäessä isyysvapaata keskimäärin 2,5 viikkoa.

Ulla Hämäläinen jatkaa omassa artikkelissaan ”Perhevapaiden aikaiset tulot ja toimeentulo” siitä mihin Lammi-Taskula ja Salmi jäävät. Hämäläinen tuo esille näkökulman, jota muissakin artikkeleissa sivutaan, siitä kuinka naiset voidaan työmarkkina- asemansa perusteella jakaa kahteen luokkaan. Osa naisista pystyy suoriutumaan vanhempain- ja hoitovapaan sekä työelämän vuorottelusta, mutta suurella osalla työikäisistä naisista kysymys siitä, mistä vanhempainvapaa on vapaata, on relevantti. Työmarkkinoiden sirpaloituminen ja prekariaatti (tilapäisten ja epätyypillisten työsuhteiden varassa eläminen) koskettavat erityisesti naisia, ja monilla hoitovapaan pitäminen on vaihtoehto työttömyysjaksolle. Myös Teppo Krögerin artikkelissa ”Hoivaköyhyys yksinhuoltajaperheissä: kenelle lastenhoi-

to-ongelmat kasautuvat?” keskitytään lähinnä naisia koskettavaan sosiaaliseen kysymykseen. Artikkelin perustuu SOCCARE-projektin aineistoon, jossa tutkittiin perheiden hoivajärjestelyjä Suomessa, Ison-Britanniassa, Italiassa, Portugalissa ja Ranskassa. Artikkelin keskeinen käsite on hoivaköyhyys. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa vanhempi ei pysty järjestämään lapselleen (lapsilleen) tarvittavaa hoivaa (tai silmälläpitoa isommille lapsille) sen paremmin virallisen hoivaverkoston (päiväkoti, koulu) kuin epävirallisen hoivaverkoston (sukulaiset, ystävät, naapurit) kautta. Projektin tulokset osoittivat, että hoivaköyhyyttä esiintyy kaikissa tutkituissa maissa, mutta se oli yleisempää Portugalissa ja Ranskassa kuin muissa tutkimusmaissa. Kröger huomauttaa, että aineisto on kerätty haastattelumenetelmällä, eikä tutkimuksen tuloksista voi tehdä yleistäviä tilastollisia johtopäätöksiä siitä, miten hoiva näissä maissa on järjestetty.

”Vanhempien työ ja lasten hyvinvointi” artikkelissaan Anna Rönkä, Ulla Kinnunen ja Marjukka Sallinen esittelevät lasten näkökulman suhteessa vanhempiensa ajankäyttöön. Myös tässä artikkelissa näkyy vanhemmuuden sukupuolittuneisuus, sillä yleisesti nuoret kokevat vain äidin työssäkäynnin ongelmalliseksi. Kyselyyn vastanneiden nuorten toiveet vanhempien työssäkäynnille poikkesivat toisistaan sukupuolen mukaan. Siinä missä tyttöjen toiveet kohdistuivat vanhempien työaikaan (he toivoivat, että vanhemmilla olisi mahdollisuus viettää enemmän aikaa heidän kanssaan), kohdistuivat poikien toiveet rahaan. Pojat toivoivat erityisesti äideilleen lisää palkkaa. Myös Lauri Virran ja Timo Klaukkan artikkeli ”Sairaalan lapsen sosiaaliturva” on kirjoitettu lapsen näkökulmasta. Se keskittyy tarkastelemaan Kelan järjestämiä tukia ja palveluita sairaalle tai vammaiselle lapselle. Artikkelin poikkeava muista kirjan artikkeleista siinä, että sen keskiössä ovat nimenomaan (sairaant) lapset omina yksilöinä, ilman että tarkasteltaisiin esimerkiksi lasten ja vanhempien tai lasten ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Artikkelissa käydään kattavasti läpi ne kohdat, joissa sairaas (tai vammais) lapsi on oi-

Monimuotoinen sosiaalitutkimus

Mikko Niemelä: *VTT, ma. assistentti, sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto*

keutettu saamaan korvauksia tai palveluita Kelalta. Siinä kiinnitetään huomiota myös siihen, kuinka maan eri osissa asuvat lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa.

Mirja Määttä ja Laura Kallioma-Puhan artikkeli "Sopiva yhteiskunta? – Koti, koulu ja uusi sopimuksellisuus" suhtautuu varsin kriittisesti uuden sopimuksellisuuden todelliseen sopimuksenvai- suuteen ja sen mukanaan tuomiin hyötyihin lasten hyvinvoinnille. Määttä ja Kallioma-Puha muun muassa kritisoivat koulun ja kodin välisten sopimusten molemminpuolisuutta. Miten on mahdollista tehdä todellisia sopimuksia, jos allekirjoittajaosapuolet ovat hierarkisesti ja institutionaalisesti niin eriarvoisessa asemassa kuin koulu ja koti? Voidaanko edes puhua sopimuksesta, jos vanhemmilla ei ole mahdollisuutta olla mukana kirjoittamassa koulun "sääntöjä", vaan heidän ainut tehtävänsä on sopimusten allekirjoittaminen ja sen valvominen, että heidän lapsensa noudattavat "koulun ja kodin yhteisiä sääntöjä". Parhaassa tapauksessahan nämä ovat jopa kodin moraalin ja normiston vastaisia.

Pentti Takala on onnistunut kirjan toimitustyössä hyvin. "Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin" on monipuolinen ja loogisesti etenevä artikkeliko- koelma, joka valottaa lapsiin ja lapsuuteen liittyviä kysymyksiä monesta näkökulmasta. Yhtenä kirjan kantavana teemana on vanhemmuuden sukupuol- littuminen, ja se kuinka isät ovat edelleen lasten hoivajärjestelyissä toisia suhteessa äiteihin. Äidit puolestaan ovat työmarkkinoiden marginaalissa. Kirjan ainoana miinuksena on, että artikkeleissa esiintyy jonkin verran päällekkäisyyksiä. Koska kirja on yhteiskuntapoliittinen, voi sitä suositella kaikille, jotka haluavat saada käsityksen siitä, mitä tarkoittaa yhteiskuntapoliittinen perhetutkimus (perhepoli- tiikka). Kirja sopii myös oppikirjaksi niin naistutki- muksen, yhteiskuntapolitiikan kuin perhetutkimuk- senkin opiskelijoille.

Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.): *Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Juva: PS-kustannus. 2005, 308 s.*

Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttilan ja Harri Melinin toimittama teos *Tutkimus menetelmien pyörteissä* on Turun yliopiston sosiologian professori Seppo Pöntisen 60-vuotissyntymäpäivän kunniaksi julkaistu juhlaKirja. Siinä keskitytään sosiaalieteellisen tutkimuksen menetelmällisiin ja metodologi- siin valintoihin ja lähtökohtiin. Kirjan artikkeleiden pyrkimyksenä on tarkastella "niitä empiirisen tutkimuksen käytäntöjä, joita tutkijat sosiaalieteiden eri erityisaloilla kohtaavat tutkimustyössään". Teoksen 17 artikkelia käsittelevät sosiaalieteellistä tutkimuskenttää sen eri puolilta keskittyen niin yhteiskuntatutkimukseen yleensä kuin sen erityis- aloihin kuten kulttuuri- ja hyvinvointitutkimukseen. Kirja jakaantuu kolmeen jaksoon, joista ensimmäinen keskittyy sosiaalitutkimuksen metodologisiin lähtökohtiin, toinen metodologisiin valintoihin empiiristen ilmiöiden jäsentämisessä. Kolmas jakso tarjoaa kuusi esimerkkiä metodologisista valinnois- ta erityisaloilla.

Teoksen ensimmäisessä osassa tarkastelun koh- teina ovat yhteiskuntatutkimuksen etiikka (Pertti Alasuutari), sosiaalieteilijän yhteiskunnallinen ase- ma ja hänen työnsä luonteesta juontuvat pakot (Risto Heiskala), arviointitutkimus (Pekka Sulkun- en), vertaileva tutkimus (Harri Melin) ja sosiolo- gian metodologinen anti liiketaloustieteelle (Anne Kovalainen). Pertti Alasuutari pohtii artikkelissaan, miksi tutkimuseettisten kysymysten käsittely on heikosti institutionalisoitunut yhteiskuntatieteissä. Toisin kuin monilla muilla tieteenaloilla, yhteis- kuntatieteellisen tutkimuksen piirissä ei ole viral- lista ammattieettistä asiantuntijaelintä. Alasuutari